ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی
مطالعه موردی: شهرستان رشت- بخش خمام

دکتر تیمور آمار* / رضا صمیمی شارمی**

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۰٤/۲۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۰۷/۰٤

چکیده:

تهیه و اجرای طرح هادی روستایی با بیش از دو دهه سابقه از اساسی‌ترین اقداماتی است که به منظور توسعه فیزیکی روستاهای ایران اجرا شده است. با توجه به ادامه روند اجرای این طرحها، ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرحها موضوع مهمی است که می‌تواند از یک سو پیامدهای اجرای طرح را در روستاها مشخص کند و از سوی دیگر با شناسایی قوتها و ضعف‌های موجود اطلاعات لازم را برای مدیریت بهتر طرح‌ها فراهم نماید. در این راستا پژوهش حاضر با هدف ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی در یکی از نواحی شهرستان رشت (بخش خمام) تهیه شده است. روش تحقیق در این مطالعه از نوع «توصیفی- تحلیلی» است و بخش عمده داده‌های مورد استفاده از طریق عملیات میدانی و با استفاده از تکنیک پرسش نامه جمع آوری شده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که اجرای طرح هادی از لحاظ نحوه ساخت و ساز مسکن و معماری روستا جهت بهسازی و مقاوم سازی - دفع بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات به طور نسبی موفق بوده است، اگر چه در مقایسه اجرای این طرح‌ها در مواردی چون دفع بهداشتی فاضلاب‌های خانگی، بهبود وضعیت معابر و کاهش تبدیل اراضی زراعی به کاربری غیرکشاورزی چندان موفق نبوده است.

واژگان کلیدی: طرح هادی روستایی، اثرات کالبدی طرح هادی، ارزشیابی، شهرستان رشت، بخش خمام

طرح مسئله

در زمینه مطالعات روستایی روشها و دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد که ٤ نوع از آن از همه معروف‌تر است. روش یا دیدگاه اکولوژیک، دیدگاه کالبدی (فیزیکی)، روش یا دیدگاه مرکزیت یا بررسی مناسبات بیرونی و بالاخره روش یا دیدگاه کارکردی

* استادیار و مدیر گروه جغرافیای انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت.
** دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت.
- این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تحصیلی برنامه ریزی روستایی با عنوان " ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی، مطالعه موردی : بخش خمام- شهرستان رشت"می باشد که توسط رضا صمیمی شارمی و به راهنمایی دکتر تیمور آمار دردانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت در تابستان ۱۳۸۸ انجام شده است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

(آمار به نقل از توانا، ۱۳۸۲ ـ ص ٤). بر مبنای روش دوم، متغیرهای مورد مطالعه عبارتند از: الگو و نحوه ساخت و ساز مسکن و معماری روستا، وضعیت خیابانها و معابر، وضعیت دفع زبالهها و وضعیت بهداشت و نظافت روستا، هدایت آبهای جاری در روستا و عدم آبگیری جادهها، تبدیل اراضی زراعی و باغی به کاربری غیرکشاورزی، دفع بهداشتی فاضلابهای خانگی در روستاها، دسترسی به خدمات زیر بنایی و روبنایی و بالاخره زیباسازی دو طرف جاده اصلی و درختکاری اطراف آن.

در زمینه مطالعات روستایی روشها و دیدگاههای مختلفی وجود دارد که ٤ نوع از آن از همه معروفتر است. روش یا دیدگاه اکولوژیک، دیدگاه کالبدی (فیزیکی)، روش یا دیدگاه مرکزیت یا بررسی مناسبات بیرونی و بالاخره روش یا دیدگاه کارکردی

یکی از طرحهایی که در خصوص بهبود وضعیت کالبدی روستاهای کشور بویژه موارد یاد شده تهیه و به مرحله اجرا در میآید طرح هادی است. تهیه و اجرای طرح هادی روستایی با هدف هدایت و کنترل رشد و توسعه فیزیکی روستاهای واجد شرایط از سال ١٣٦٦ با مسئولیت بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و زیرنظر معاونت عمرانی روستایی (آسایش ـ ١٣٧٤ ـ ص ٧٩ ـ ٧٨) و در راستای بهبود یکی از مسایل و مشکلات اساسی روستاهای کشور یعنی نابسامانی وضع کالبدی و کیفیت نامناسب مساکن روستایی در حال اجرا میباشد. در این راستا از مهمترین مشکلات بافت کالبدی روستایی و الزاماتی که اصلاح و بهسازی آنها را ایجاب میکند میتوان به نبود یا کمبود سیستم مناسب دفع فاضلاب و آبهای سطحی روستاها، موانع موجود در راستای گسترش خدمات زیر بنایی و روبنایی، وضعیت نامناسب معابر و شبکههای ارتباطی درون روستا، لزوم حفظ کاربری اراضی کشاورزی، ضرورت کاهش خسارتهای ناشی از بلایای طبیعی، الزامات بهسازی و مقاوم سازی ابنیه و مساکن روستایی، فراهم آوردن محیط زندگی مناسب در روستاها به منظور توازن شهر و روستا اشاره کرد. با توجه با این توضیحات در بین تمامی طرحهای توسعه فیزیکی، طرحهای هادی روستایی ویژگی خاصی داشته و از سه جنبه دارای اهمیت است اولاً با توجه به زمان آغاز این طرحها، تهیه و اجرای آنها بیش از ٢٠ سال سابقه دارد (کمتر طرحی در کشور وجود دارد که تهیه و اجرای آن، این مدت ادامه داشته باشد) ثانیاً از آنجا که طرحهای هادی در مقیاس روستا تهیه میشود گستره مکانی آنها زیاد است و در تمام نواحی روستایی کشور میتوان نمونههایی از آنها را یافت. ثالثاً طرحهای هادی محلیترین و موردیترین طرحهاست که مستقیماً با روستاها و اجتماع روستایی ارتباط دارد (رضوانی- ١٣٨٧-ص ١٧٠). در این راستا طی سالهای اخیر در سطح کشور برای روستاهای زیادی طرح هادی روستایی تهیه و اجرا گردیده است. با توجه به ادامه روند اجرای طرحهای هادی روستایی ارزشیابی اثرات کالبدی این طرحها میتواند بسیار حساس باشد، زیرا از یکسو اطلاعات لازم را از طریق یک فرآیند بازخوردی[1] کارآمد فراهم میآورد تا مدیریت برنامهها و طرحها بتوانند وسایل مناسب اجرای طرح را انتخاب کنند، و از سوی دیگر ضعفهای اجرایی را آشکار میکند و مشکلاتی را که در مرحله برنامه ریزی پیش بینی نشده است، میشناساند

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

در این راستا طی سال‌های اخیر در سطح کشور برای روستاهای زیادی طرح هادی روستایی تهیه و اجرا گردیده است. با توجه به ادامه روند اجرای طرح‌های هادی روستایی ارزشیابی اثرات کالبدی این طرح‌ها می‌تواند بسیار حساس باشد

و به یافتن راه حل‌های آن یاری می‌رساند. از این رو، برای تشخیص این که آیا روش‌های انتخاب شده برای تحقق برنامه‌ها و طرح‌ها مناسبند و این که هدف‌ها با حداقل هزینه در شرف تحقق هستند یا نه، به طور عام ارزشیابی اجرای کلیه طرح‌های توسعه روستایی و به طور خاص ارزشیابی اثرات کالبدی ـ فیزیکی اجرای طرح‌های هادی روستایی ضرورت دارد.

مواد، روش‌ها و فرضیات تحقیق

پژوهش انجام یافته از نظر هدف از نوع «کاربردی» و بر مبنای روش از نوع «توصیفی- تحلیلی» می‌باشد. برای انجام مطالعه از شیوه‌های مرسوم جمع آوری اطلاعات (اعم از اسنادی و میدانی) بهره‌گیری شده است. در بخش مطالعات کتابخانه‌ای به بررسی مبانی نظری و سوابق مطالعاتی موضوع مورد بحث پرداخته شده است و در بخش میدانی مطالعه از

جدول شماره ۱: روستاهای مورد مطالعه – روند تحولات جمعیتی روستاها در طی سرشماری‌های سالهای ۱۳۷۵تا۱۳۸۵ و سال تصویب طرح هادی روستاها

ردیف	روستا	۱۳۷۵		۱۳۸۵		سال تصویب
		خانوار	جمعیت	خانوار	جمعیت	
۱	چاپارخانه	۲۸٤	۱۲۲٤	۳۰۱	۱۱۱۲	۱۳۷۵
۲	فشتکه	٤۰٦	۱۷۲۷	۵۵۰	۱۸۲٤	۱۳۷۵
۳	شیجان	۳۷٦	۱۵۹٤	۳۸٦	۱۲۲۳	۱۳۸۰
٤	دهنه سرشیجان	۲۷۳	۱۱۰۵	۳۱٤	۱۱۲۷	۱۳۸۰
۵	تیسیه	٤٤٤	۱۸۱٤	۵۲۱	۱۷۲۱	۱۳۷٦
٦	لات	۲٤۰	۱۰۳۱	۲٤٤	۸۳۰	۱۳۷٦
۷	کته سر	۲۳۱	۹۷۹	۳۱۲	۹۸۱	۱۳۷٦
۸	دافچاه	٤۳۵	۱۸۵۷	٤۷۰	۱٦۳۲	۱۳۷۹
۹	کلاچاه	٦۷۱	۲۷۹۸	٦۷۸	۲۳٦۲	۱۳۷۹
۱۰	بالامحله چوکام	۵٤۲	۲۳۲٦	۷۹۳	۲۸٦۹	۱۳۷۱
۱۱	توکسرشیجان	٦٤	۲۳٤	۷۳	۱۸۷	۱۳۸۰
۱۲	گورابجیرصحرا	٤٦٦	۱۸۰۳	۵۳۱	۱٦۹۸	۱۳۸۰
۱۳	اشکیک	٤۰٦	۱۸۲۳	۵۲۹	۱۹۱۰	۱۳۸۰

ماخذ: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان گیلان ۱۳۸۷

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

اطلاعات اولیه و ثانویه بهره گرفته شده است. جامعه آماری در این پژوهش شامل روستاهایی هستند که دارای طرح هادی روستایی در بخش خمام می‌باشند و جامعه نمونه شامل ۱۳ روستا (توکسر شیجان ـ چاپارخانه ـ شیجان ـ دهنه سرشیجان ـ لات ـ کته سر ـ دافچاه ـ فشتکه ـ گورابجیر ـ بالا محله چوکام ـ اشکیک ـ تیسیه ـ کلاچاه) که از زمان تصویب طرح هادی آنها حداقل بیش از هشت سال گذشته است. (جدول شماره ۱) در بخش مطالعات میدانی مجموعاً ۲۸۵ پرسش نامه به شیوه طبقه بندی شده تکمیل شده است و افرادی که مورد پرسش گری و مصاحبه قرار گرفتند. شامل دو گروه ساکنان روستا و دهیار و شورای اسلامی روستا می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز پس از ویرایش پرسش نامه‌ها، کدگذاری اولین گام در تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده است که یک عدد، یک نماد به پاسخ های مشابه اختصاص داده شد و در مرحله بعد جداول تحلیلی پرسش نامه‌ها طراحی شده است. در این بخش داده‌های کمی از این جداول به دست می‌آیند و در جداول مربوطه قرار گرفتند و سپس معانی آنها به دست آمدند و نهایتاً به تفسیر داده‌ها پرداخته شد. کلیه‌عملیات آماری و داده پردازی با استفاده از نرم افزار Excel تحت Windows انجام گرفته است. علاوه بر آن به منظور بیان مصور اطلاعات و تهیه نقشه، از محیط نرم افزار Autocad بهره گیری شده است.

فرضیات اصلی تحقیق نیز عبارتند از:

۱- بنظر می‌رسد اجرای طرحهای هادی روستایی آثار مثبتی در کالبد روستاههای بخش خمام به وجود آورده است.

۲- بنظر می‌رسد مشارکت مردم در فرآیند اجرای طرح هادی روستایی اندک باشد.

پیشینه تحقیق

در انجام هر تحقیق علمی مطالعه و بررسی تحقیقات و پژوهش‌هایی که در ارتباط با موضوع مورد بررسی انجام شده و در اصطلاح پیشینه تحقیق نام دارد، لازم و ضروری است چرا که بدون دستیابی به نتایج تحقیقاتی دیگران توسعه و تکامل آنها، امکان رسیدن به پاسخ مناسب و تجزیه و تحلیل بهتر میسر نیست. (مولایی هشجین، ۱۳۷۷، ص ٤٤) در این راستا در مورد ارزشیابی اجرای طرح‌های هادی و بهسازی روستایی، مطالعاتی که صورت گرفته عبارتند از: جمشیدیان (۱۳۸۲) در تحقیقی تحت عنوان «بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی اجرای طرح‌های هادی در منطقه غرب گیلان» به این نتیجه رسید که اجرای طرح هادی اگر چه از لحاظ خدمات رسانی به طور نسبی موفق بوده‌است ولیکن به لحاظ رعایت مسایل زیست محیطی و مشارکت دادن مردم به ویژه در فرآیند تهیه طرح، چندان موفق عمل نکرده است و همچنین به دلیل اشکالات موجود در فرآیند تهیه طرح‌ها، اجرای آنها با مشکلاتی مواجه می‌شود. این امر سبب تاخیر در تکمیل طرح‌ها و فقدان ضابطه‌مندی مشخص برای ساخت و سازهای جدید می‌شود. دفتر تحقیقات و برنامه ریزی بنیاد مسکن (۱۳۸۲) در ارزیابی طرح‌های هادی روستایی که به طور عمده به ارزیابی گزارشات تهیه طرح هادی روستایی می‌پردازد، نیاز به هماهنگی بیشتر طرح هادی با طرحهای فرادست، استفاده از روش‌های علمی‌تر، لزوم تقویت بین بخش‌های طرح با یکدیگر،

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

رعایت مسائل زیست محیطی و توجه به حفظ میراث فرهنگی و بناهای با ارزش معماری در روستاها توسط طرح هادی تاکید دارد. موسوی قهدریجانی (۱۳۷٤) در تحقیقی تحت عنوان «ارزشیابی اثرات اجتماعی طرح‌های بهسازی روستایی در استان اصفهان» به این نتیجه رسید که بهسازی نقشی در تامین و عرضه امکانات و خدمات جدید در روستاها نداشته و روستاها عموماً از امکانات و خدمات قبل از بهسازی برخوردار بوده‌اند و مشارکت روستاییان در ابعاد گوناگون اجرای بهسازی ضعیف است و این مشارکت در ابعاد تصمیم‌گیری و مشارکت مالی بسیار ضعیف‌ترو با اینکه ۷۰/۸ درصد از پاسخگویان ابراز نموده‌اند که با مسیر اجرای طرح بهسازی در روستا مخالفند، ولی ۸٦/۹ درصد از آنان در حد بالایی از بهسازی ابراز رضایت کرده‌اند. شارع پور (۱۳۷۰) در تحقیقی تحت عنوان «آثار اقتصادی ـ اجتماعی طرحهای بهسازی در روستاهای آذربایجان شرقی» به این نتیجه رسید که در مورد آثار طرحهای بهسازی بر رشد و توسعه روستاها، ۲۰/۵ درصد پاسخگویان به تاثیر بسیار زیاد، ٥٦/٥ درصد به تاثیر زیاد، ۲۱/٤ درصد به تاثیر متوسط (تا حدودی) و ۰/۸ درصد به تاثیر کم نظر داده‌اند. در خصوص اینکه چگونه اجرای طرح بهسازی بر رشد و گسترش روستاها موثر بوده است، ۳٥/٥ درصد به تاثیر طرح از طریق ایجاد مساکن جدید، ۳٥/۲ درصد از طریق رونق تجارت و کسب و کار، ۱۷/٦ درصد از طریق تسهیل رفت و آمد، ۷/٥ درصد از طریق بازگشت مردم به روستا و نهایتاً ٤/۲ درصد از پاسخگویان به تاثیر طرح بهسازی بر رشد و گسترش روستاها از طریق گسترش فعالیتهای خدماتی نظر داده‌اند. وثوقی (۱۳٦۸) در تحقیقی تحت عنوان «بازتاب عملیات بهسازی در ۱۷ روستای استان همدان» به این نتیجه رسید که حدود ٤۷ درصد از روستاییان از اجرای طرحهای بهسازی رضایت کامل، ۲۰ درصد رضایت نسبی و ۱۰ درصد رضایتمندی کم خود را ابراز داشته‌اند پاسخ سایر موارد را می‌توان با عوامل مختلفی مانند ناتمام ماندن اجرای طرح و عدم گسترش طرحها مرتبط نمود. از مزایای اجرای طرحهای بهسازی در این مطالعه، ایجاد مشاغل جدید خدماتی و تجاری در روستا، بهبود وضع آمد و شد، رونق نوسازی مساکن و ایجاد ساختمانهای جدید و مشکلات اجرایی آن طولانی شدن عملیات بهسازی و عدم اجرای طرح در فصل مناسب بیان شده است

یافته‌های تحقیق

بخش خمام با ۳٥ روستای دارای طرح هادی یکی از بخش‌های شهرستان رشت است که بر مبنای آمار سال ۱۳۸٥ حدود ٤۷/٦ درصد از جمعیت روستایی آن در جامعه نمونه این تحقیق قرار می‌گیرد. این روستاها با برخورداری از طرح هادی در زمینه برنامه-های توسعه فیزیکی از شرایط مناسبی نسبت به سایر روستاها قرار دارند که بر اساس یافته‌های تحقیق آنها را در چند محوربه بررسی کشیده‌ایم:

الف) الگو و نحوه ساخت و ساز مسکن و معماری روستا

یکی از اساسی‌ترین اهدافی که با اجرای طرح های هادی روستایی دنبال می‌شود بهسازی و مقاوم سازی ابنیه و مساکن روستایی است. به همین منظور در این پژوهش یکی از متغیرهای مهمی که مورد ارزشیابی قرار گرفته است، ارزشیابی از نظر چگونگی و نحوه

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

یکی از اساسی‌ترین اهدافی که با اجرای طرح های هادی روستایی دنبال می‌شود بهسازی و مقاوم سازی ابنیه و مساکن روستایی است. به همین منظور در این پژوهش یکی از متغیرهای مهمی که مورد ارزشیابی قرار گرفته است، ارزشیابی از نظر چگونگی و نحوه ساخت و ساز مسکن و بنا می‌باشد

ساخت و ساز مسکن و بنا می‌باشد. در همین راستا، ۳۹/۱۶ درصد اظهار داشتند که پس از اجرای طرح هادی در روستا بنا و ساختمان جدیدی ساخته‌اند که از این گروه ۷۶/۹۲ درصد از آن‌ها در ساختمان جدید از آرماتوربندی یا اسکلت فلزی استفاده کرده بودند، ۸۹/۳۶ درصد از مصالح جدید مانند آهن، سیمان، کاشی و... استفاده کرده، ۴۰/۹۱ در ساخت منازل واجد تجاری و مغازه در نظر گرفته بودند، همچنین ۴۷/۹۱ درصد در کنار جاده اصلی بنا ساخته بودند، ۲۷/۲۷ درصد چند طبقه سازی کرده‌اند، ۶۰/۸۷ درصد در ساختمان جدید از رونماسازی و زیباسازی استفاده کرده‌اند و ۷۹/۰۶ درصد نیز در ساختمان جدید آشپزخانه خود را (OPEN) در نظر گرفته بودند. همچنین بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، ۸۰ درصد از افراد پاسخگو اظهار داشتند که با اجرای طرح هادی در الگوی ساخت مسکن و معماری روستا تغییر مثبتی حاصل شده است. ۸۳/۷۳ درصد نیز اظهار کردند که برای ساخت خانه‌های جدید احتیاج به کسب پروانه یا مجوز رسمی است. (تصاویر شماره ۱و۲)

ب) وضعیت خیابان‌ها و معابر

ساماندهی معابر، خیابان‌ها و شبکه‌های ارتباطی درون روستا یکی از اساسی‌ترین اهداف اجرای طرح هادی

تصویر شماره ۱: یک نمونه از الگوی ساخت و ساز و نوع معماری مسکن در دوره قبل از اجرای طرح هادی (دافچاه)

تصویر شماره۲: یک نمونه از الگوی ساخت و ساز و نوع معماری مسکن در دوره بعد از اجرای طرح هادی (دافچاه)

روستایی به شمار می‌رود. بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، ۶/۹۵ درصد از پاسخگویان وضعیت معابر اصلی روستا را پس از اجرای طرح هادی خیلی خوب، ۱۶/۵۲ درصد خوب، ۴۳/۴۷ درصد متوسط و ۲۹/۵۶ درصد ضعیف و ۳/۴۷ درصد بسیار ضعیف ذکر کرده‌اند. این در حالی است که در مورد معابر فرعی، ۱/۹ درصد پاسخگویان وضعیت معابر فرعی را خیلی خوب، ۲۰ درصد خوب، ۳۶/۱۹ درصد متوسط،

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

تصویر شماره ۳: نمونه ای از عرض کم معبر اصلی (روستای شیجان)

تصویر شماره ٤: نمونه ای از احداث معبر اصلی عریض (روستای بالا محله چوکام)

تصویر شمار ٥ : نمونه ای از وضعیت نامناسب معبر فرعی (روستای دهنه سر شیجان)

۲۵/۷۱ درصد ضعیف و ۱٦/۱۹ درصد خیلی ضعیف تشریح کرده‌اند.

همچنین افراد پاسخگو مهم‌ترین مشکلات معابر روستا را پس از اجرای طرح به ترتیب عرض کم و متفاوت معابر (۲۱/۰۲ درصد)، سطوح ناصاف و آبگرفتگی معابر (۱٦/٤۱درصد)، شکل نامنظم معابر (۱۵/۳۸ درصد)، عدم روشنایی معابر (۱٤/۳۵ درصد)، زیرسازی بد معابر (۱۲/۸۲ درصد)، روسازی بد (۱۰/۷۷درصد) موانع نیروهای برق در وسط خیابان (۷/٦۹ درصد) و شیب نامناسب آن‌ها را (۱/۵۳ درصد) توصیف کرده‌اند. (تصاویر شماره ۳ و ٤ و ۵)

ج) دفع بهداشتی زباله‌ها و وضعیت بهداشت محیط و نظافت روستا

یکی از اثراتی که با اجرای طرح هادی روستایی انتظار می‌رود بهبود وضعیت دفع زباله‌ها و بهداشت و نظافت روستا می‌باشد. بر اساس نتایج این پژوهش، (۱۰/۸۳ درصد) از افراد پاسخگو وضعیت دفع بهداشتی زباله‌ها و بهداشت محیط روستا را پس از اجرای طرح هادی خیلی خوب، (۲۵ درصد) خوب، (۵۲/۵درصد) متوسط، (٦/٦٦در صد) ضعیف و (۵درصد) خیلی ضعیف توصیف کرده‌اند.

د)هدایت آبهای جاری در روستا و عدم آبگیری جاده‌ها

یکی دیگر از متغیرهایی که در این پژوهش مورد ارزشیابی قرار گرفته، هدایت آبهای جاری در روستا و عدم آبگیری جاده‌ها پس از اجرای طرح هادی می‌باشد که نتایج حاصله نشان می‌دهد، وضعیت این متغیر پس از اجرای طرح از دیدگاه پاسخگویان

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

(۳/۵۷ درصد) خیلی خوب، (۱۹/٦٤ درصد) خوب، (٤۷/۳۲ درصد) متوسط، (۲۲/۳۲ ضعیف) و (۷/۱٤ درصد) بسیار ضعیف بیان شده است.

تصویر شماره ٦: نمونه‌ای از عدم وجود سیستم مناسب برای هدایت آبهای جاری و آبگرفتگی جاده‌ها

ه) تبدیل اراضی زراعی و باغی به کاربری غیر کشاورزی

لزوم حفظ کاربری اراضی کشاورزی و باغی به منظور تداوم تولید از دیگر مواردی است که با اجرای طرح‌های هادی روستایی انتظار می‌رود به وقوع بپیوندد. در این راستا بر اساس یافته‌های پژوهش ۳/٤۷ درصد از افراد پاسخگو میزان کاهش تبدیل اراضی زراعی به کاربری غیر کشاورزی را خیلی زیاد، ۱۰/٤۳ درصد زیاد، ۳٤/۷۸ درصد متوسط، ۳۰/٤۳ درصد کم و ۲۰/۸۹درصد خیلی کم توصیف کرده‌اند.

و) دفع بهداشتی فاضلاب‌های خانگی در روستاها

امروزه با توجه به بهبود نسبی بهداشت، ضرورت ایجاد شیوه مناسب دفع فاضلاب با اجرای طرح هادی روستایی انتظار می‌رود. به همین منظور در مورد وضعیت دفع فاضلاب‌های خانگی در روستاها پس از اجرای طرح هادی روستایی طبق نظر سنجی انجام شده در این پژوهش نشان می‌دهد که ۷/۲ درصد وضعیت را خیلی خوب، ۱۰/۸۱ درصد خوب، ۳۲/٤۳درصد متوسط، ۲۳/٤۲ درصد بد و ۲٦/۱۲ درصد خیلی بد نظر داده‌اند. (تصویر شماره ۷)

تصویر شماره ۷ : یک نمونه از وضعیت نامناسب دفع فاضلاب خانگی به رودخانه مجاور

ز) زیبا سازی دو طرف جاده اصلی و درختکاری اطراف آن

از متغیرهای دیگری که در این پژوهش مورد ارزشیابی قرار گرفته وضعیت زیباسازی دو طرف جاده اصلی پس از اجرای طرح هادی روستایی می‌باشد که نتایج حاصله در این مطالعه نشان می‌دهد، افراد پاسخگو تغییرات ایجاد شده در این زمینه پس از اجرای طرح را به ترتیب ۱/٦٤ درصد خیلی زیاد، ۳/۲۷ درصد زیاد، ۳۰/۳۲ درصد متوسط، ۲۹/۵ درصد کم و ۳۵/۲٤ درصد خیلی کم عنوان کرده‌اند.

ح) دسترسی به خدمات زیربنایی و روبنایی

لزوم گسترش خدمات زیربنایی و روبنایی در روستاها از دیگر مواردی است که با اجرای طرح هادی روستایی دنبال می‌شود. در این راستا ارزشیابی مهم‌ترین تاثیرات خدمات رسانی زیربنایی اجرای

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

طرح هادی روستایی از دیدگاه افراد پاسخگو به ترتیب ایجاد یا بهبود خدمات رسانی آب شرب با ۲۰ درصد، مخابرات ۱۶/۷۳ درصد، دفع بهداشتی زباله‌ها ۱۵/۵۱ درصد، گازرسانی ۱۴/۲۸ درصد، راه و معابر داخل بافت روستا ۱۳/۰۶ درصد، وضعیت فاضلاب و آب‌های سطحی ۱۱/۸۳ درصد و برق ۸/۵۵ درصد بیان گردید. همچنین درباره مهم‌ترین اثرات خدمات رسانی روستایی نیز، به ترتیب خدمات بهداشتی درمانی ۴۰/۲۹ درصد، خدمات ورزشی و تفریحی ۱۴/۹۲ درصد، خدمات فرهنگی- مذهبی ۱۳/۴۳ درصد، خدمات آموزشی ۸/۹۵درصد، خدمات تجاری ۷/۴۶درصد، خدمات اداری- انتظامی ۶/۷۱ درصدو سایر خدمات نیز ۸/۲۴در صد ذکر شده است.

آزمون فرضیه‌ها

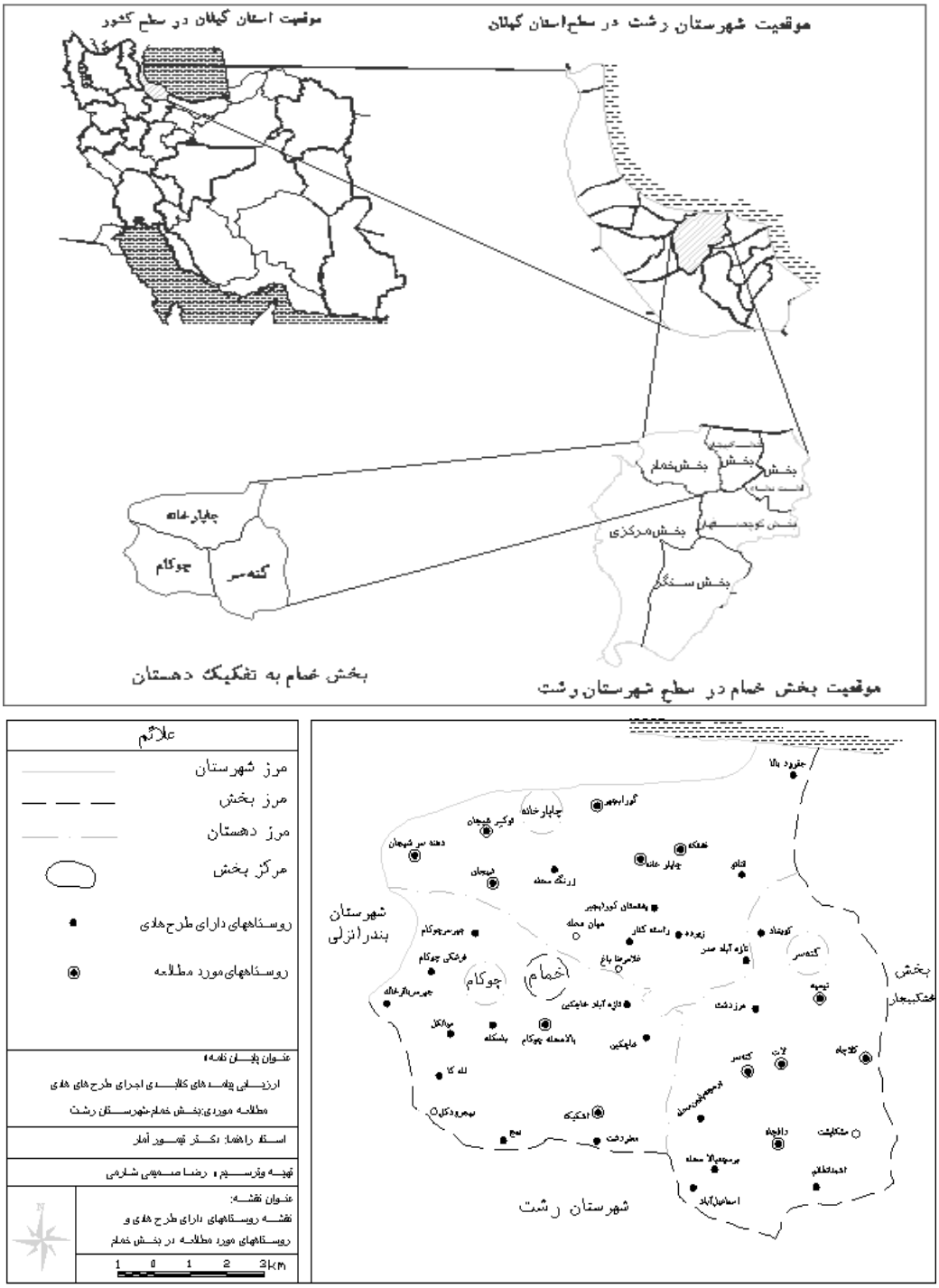
برای آزمون فرضیه اول همان طور که نتایج حاصله از یافته‌های تحقیق نشان می دهد اجرای طرح هادی روستایی از لحاظ نحوه ساخت و ساز مسکن و معماری روستا جهت بهسازی و مقاوم سازی ابنیه و مساکن روستایی، دفع بهداشتی زباله‌ها، بهداشت محیط و نظافت روستا، دسترسی روستاییان به خدمات زیربنایی و روبنایی در محدوده مورد مطالعه به طور نسبی موفق بوده است و با اینکه در مقایسه در مواردی چون دفع بهداشتی فاضلاب‌های خانگی در روستاها، بهبود وضعیت معابر اصلی و فرعی، کاهش تبدیل اراضی زراعی و باغی به کاربری غیر کشاورزی، هدایت آب‌های جاری در روستاها و عدم آبگیری جاده ها چندان موفق نبوده، در مجموع می‌توان گفت اجرای طرح‌های هادی روستایی، خون جدیدی در کالبد روستاهای بخش خمام به وجود آورده وآثار مثبتی در کالبد روستاهها داشته است. برای آزمون فرضیه دوم نیز یکی از پرسشهایی که از ساکنان روستا و اعضای شورای اسلامی و دهیار به عمل آمد در مورد میزان مشارکت مردم در فرآیند اجرای طرح هادی بود که نتایج حاصله نشان می‌دهد ۳/۲۷ درصد از پاسخگویان به مشارکت خیلی زیاد مردم در اجرای طرح، ۸/۱۹ درصد به مشارکت زیاد، ۴۷/۵۴ درصد متوسط، ۲۷/۸۶ درصد کم و ۱۳/۱۴ درصد خیلی کم اعتقاد داشتند همچنین عدم مشارکت کم مردم در اجرای طرح را به دلایلی چون عدم آگاهی و شناخت مردم از طرح و اهداف آن (۳۹/۵۶ درصد)، مشکلات اقتصادی مردم (۷/۱۹ درصد)، همخوانی نداشتن کلی طرح با مشکلات و خواسته‌های مردم (۶/۴۷ درصد)، اختلاف نظر مردم در مورد نحوه اجرا (۵/۷۵ درصد)، طولانی شدن مدت اجرای طرح و خسته شدن مردم (۹/۳۵ درصد) و همه موارد ذکر شده (۳۱/۶۸ درصد) اظهار کردند. بنابراین با توجه به موارد بیان شده صحت فرضیه دوم تائید می‌گردد.

نتیجه‌گیری

در مجموع همان طور که نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد می‌توان گفت:

- اجرای طرح‌های هادی روستایی علیرغم کاستی‌های موجود، اثرات مثبتی در کالبد روستاهای بخش خمام به وجود آورده است. البته تنوع در این زمینه بسیار و تاثیر آن‌ها در روستاهای مختلف متفاوت است.
- اجرای طرح هادی روستایی از لحاظ نحوه ساخت و ساز مسکن و معماری روستا جهت بهسازی و مقاوم سازی ابنیه و مساکن روستایی، دفع

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

نقشه شماره (۱): جایگاه محدوده مورد مطالعه در سطح کشور

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

بهداشتی زباله‌ها و بهداشت محیط و نظافت روستا و دسترسی روستاییان بـه خـدمات در محـدوده مـورد مطالعه به طور نسبی موفق بوده است.

در صورتی که طرح‌های هادی روسـتایی درسـت اجرا شوند از یکسو می‌توانند به کـاهش اخـتلاف شهر و روستا در برخـورداری از خـدمات کمـک کنند و از سوی دیگـر مـی‌تواننـد باعـث جـذب جمعیـت بـسیاری از افـراد سـاکن در شـهرهای کوچک و بزرگ شوند

▪ اجرای طرح هـادی روسـتایی بـه لحـاظ دفـع بهداشـتی فاضـلاب‌هـای خـانگی در روسـتاها، بهبـود وضعیت معابر اصلی و فرعـی، کـاهش تبـدیل اراضـی زراعـی و بـاغی بـه کـاربری غیـر کـشاورزی، هـدایت آب‌های جاری درروستاها و عدم آبگیری جـاده‌هـا، در محدوده مورد مطالعه موفقیت چندانی نداشته است.

اجـرای طـرح‌هـای هـادی روسـتایی علیـرغم کاسـتی‌هـای موجـود، اثـرات مثبتـی در کالبـد روستاهای بخش خمام به وجود آورده است. البته تنوع در این زمینه بسیار و تاثیر آن‌ها در روستاهای مختلف متفاوت است

▪ در صـورتی کـه طـرح‌هـای هـادی روسـتایی درست اجرا شوند از یکسو می‌توانند به کاهش اختلاف شهر و روستا در برخورداری از خدمات کمک کننـد و از سوی دیگر می‌توانند باعث جذب جمعیـت بـسیاری از افراد ساکن در شهرهای کوچک و بزرگ شوند.

مردم و اعضای شورای اسلامی و مدیران روستا ادامه اجرای طرح هادی را با شیوه فعلی مطلوب نمی‌دانند و خواستار بازنگری در نحـوه اجـرای آن می‌باشند

▪ با توجه به اینکه بسیاری از مشکلات کالبدی شهرهای کنونی ما اغلب حاصل روند توسـعه بـدون برنامه در گذشته می‌باشد از این رو اجرای صـحیح و درست طرح‌های هادی روستایی می‌توانـد پایـه‌هـای اصولی برنامه‌ریزی شهری و روستایی را فراهم نماید.

▪ عدم آگاهی و شناخت مردم از طرح هادی و اهداف آن دلیل اصلی مشارکت اندک مردم در اجرای طرح بیان شده است.

مردم و اعضای شورای اسلامی و مدیران روستا ادامه اجرای طرح هادی را با شیوه فعلی مطلوب نمی‌دانند و خواستار بازنگری در نحوه اجرای آن می‌باشند.

منابع و ماخذ

– آسایش، حسین– مـشیری، رحـیم، روش شناسـی و تکنیک‌های تحقیق علمـی در علـوم انـسانی بـا تاکیـد بـر جغرافیا، نشر قومس، ۱۳۸۱.

– آسایش، حسین، کارگاه برنامه‌ریزی روسـتایی(رشـته جغرافیا)، دانشگاه پیام نور، ۱۳۷٤.

۳– آمار، تیمور، ضـورت تحـول در کـارکرد اقتـصادی نواحی روستایی، پایان‌نامـه دوره دکتـری دانـشگاه تهـران، استاد راهنما، دکتر سیدرحیم مشیری، استادان مشاور، دکتر پرویز کردوانی و دکتر مسعود مهدوی، ۱۳۸۲.

– بنیـاد مـسکن انقـلاب اسـلامی گـیلان، لیـست روستاههای دارای طرح هادی از سال ۱۳٦۷ لغایت ۱۳۸۷، ۱۳۸۷.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

– بهفروز، فاطمه، فلسفه روش شناسی تحقیق علمی در جغرافیا، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.

– جمشیدیان، مجید، بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی اجرای طرح‌های هادی، مطالعه موردی غرب گیلان، استاد راهنما، دکتر نورالدین عظیمی، استاد مشاور: دکتر نصرالله مولائی هشتجین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، ۱۳۸۲.

– رضوانی، محمدرضا، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، ۱۳۸۷.

– دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی، ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، دفتر معاونت عمران روستایی، دفتر مرکزی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۸۲.

– شارع پور، محمود، بررسی اثرات اقتصادی- اجتماعی طرح‌های بهسازی در روستاهای استان آذربایجان شرقی، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، استاد راهنما، دکتر مصطفی ازکیا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.

– سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، سالنامه آماری۱۳۸۵، استان گیلان.

– مرکز آمار ایران، فرهنگ آبادی‌های شهرستان رشت، ۱۳۸۵.

– مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن شهرستان رشت، ۱۳۸۵.

– موسوی قهدریجانی، محمد، ارزشیابی اثرات اجتماعی طرح‌های بهسازی روستایی در استان اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، استاد راهنما، دکتر فرامرز رفیع پور دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷٤.

– مولایی هشتجین، نصرالله، برنامه‌ریزی توسعه خدمات زیربنایی و روبنایی در نواحی روستایی از دیدگاه جغرافیا، مطالعه موردی: شهرستان خلخال، رساله دکتری واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۷۷.

– وثوقی، منصور، بازتاب عملیات بهسازی در ۱۷ روستای استان همدان، مجموعه مقالات کنفرانس روستا، رشد و توسعه، وزارت جهاد سازندگی، ص ۲۷-۱۳٦۸،٤۲.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]